

канону в підчас еkleктичних, мозаїчно-колажних модерних літературних зразках, можна розглядати як гру автора, і тоді нарочито пафосна й штучна лексика у вустах героїв новели "Яблука" автоматично стає "сигналами присутності гри в тексті" [4, 265].

Традиційний літературний канон, що запрограмовує рецепієнта, скеровуючи його рефлексії, культурологічна метафора Едемського саду, класичні мотиви - усе це стало постапокаліптичною реакцією автора новели "Яблука" на трагічний досвід української нації та усієї Європи, втягнутих у змагання двох тоталітарних систем. Ретроспективно орієнтований ідилічний міф став основою реконструкції поруйнованого ідеалу національного світоустрою. Так Ю.Клен заперечує алогізм теперішнього, яке захлинається від хаосу, й закликає повернутися до природи як первісного джерела життя й сили, що дарує надію на відродження.

Літературно-критична рецепція новелістики Юрія Клена є проектом, що тільки починає оформлюватися у певні дослідницькі вектори. Новелістична спадщина письменника потребує жанрово-тематичного окреслення, наратологічного аналізу, міфопоетичного прочитання, стильової дефініції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Баган О. Юрій Клен: неокласик чи неоромантик? // Творчість Юрія Клена в контексті українського неокласицизму та вісниківського неоромантизму.- Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 2004.- С. 9 - 28.
2. Бодик О. Своєрідність поезики київських неокласиків // Творчість Юрія Клена в контексті українського неокласицизму та вісниківського неоромантизму.- Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 2004.- С. 149 - 157.
3. Енциклопедія постмодернізму.- К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2003. - 503 с.
4. Зубрицька М. Номо legens: читання як соціокультурний феномен.- Львів: Літопис, 2004.- 352 с.
5. Клен Ю. Яблука: Новела // Клен Ю. Твори: У 3-х томах.- Т.3.- Торонто (Канада): Фундація імені Юрія Клена, 1960.- С. 33 - 56.
6. Людина у сфері гуманітарного пізнання.- К.: Український центр духовної культури, 1998.- 408 с.
7. Сивокінь Г. У вимірах сприймання. Теоретичні проблеми художньої літератури, її історії та функцій.- К.: Фенікс, 2006.- 304 с.
8. Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ століття / За ред. М.Зубрицької.- Львів: Літопис, 1996.- 633 с.
9. Ханзен-Лёве А. Русский символизм. Система поэтических мотивов. Мифопоэтический символизм. Космическая символика.- СПб: Академический проект, 2003.- 816 с. [Серия "Современная западная русистика"].
10. Яковенко С. Романтики, естети, ніцшеанці. Українська ат польська літературна критика раннього модернізму.- К.: Часопис "Критика", 2006.- 296 с.

Світлана ВИШНЕВСЬКА-ПИЛИПИШИН

© 2008

АНТРОПОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНКИ УКРАЇНСЬКОГО ПИСЬМЕНСТВА В РОСІЙСЬКОМУ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВІ ОСТАННІХ ДЕСЯТИЛІТЬ ХІХ СТ. (НА ЕТНОГРАФІЧНИХ МАТЕРІАЛАХ)

На обговорення актуальних проблем сьогоденної наукової конференції ми виносимо і нашу тему, присвячену одному з моментів осмислення українсько-російських літературних взаємин. Виходячи з тези антропологічного повороту середини ХХ ст. про те, що «структурний функціоналізм із його прагненням ідентифікувати суспільні структури через виведення правил суспільної поведінки із спорідненості політичних процесів» [4, 23], ми і спробуємо подати наше бачення заявленої проблеми. Вибір саме етнографічного матеріалу також обдуманий, бо ще Кліффорд Гірц чи не першим вніс в антропологічну теорію зацікавленість текстуальною формою етнографічного письма та привернув увагу теоретиків до різноманітності етнографічних описів.

Текстуалізація будь-яких описів також потребує від читачів-дослідників інтерпретування. Вихідним моментом тлумачення виступає оцінка як процес [2]. Оцінку як процес у теорії

критикознавства Р. Гром'як називав оцінюванням на різних рівнях ієрархізації взаємодії елементів культури.

Тому маємо достатні підстави розглядати російсько-українські дискусії з приводу функціонування україномовної словесності.

На думку О. Пипіна, українське народне життя тільки за своїми відмінностями від російського і за об'ємом старовини вже заслуговувало особливої уваги. Життя українців, яких росіяни називали малоросіянами, завжди привертало увагу перших. Багато з них захоплювалися побутом, звичаями жителів південної частини імперії.

Українські ж етнографи (М. Максимович, І. Срезневський, М. Костомаров, М. Маркевич, М. Закревський, П. Чубинський та інші) вибирували краплини народної творчості й друкували їх або окремими виданнями, або на сторінках журналу «Кіевская Старина»². Зміст журналу репрезентували найрізноманітніші грані предмета етнографії від давнини до сучасного народного побуту. Час від часу «Кіевская Старина» подавала відомості про галицьку літературу, яка була тоді маловідома наддніпрянцям. Отже, журнал був багатим матеріалом для бібліографічних заміток, журнальних рецензій на збірники пісень, казок і т. п. Видавці та автори претендували на ідеологічну незаангажованість. О. Пипін вважав, що журнал знаходився "вдалекг) отъ полемическихъ вопросовъ, которые поднимаются у насъ отъ времени до времени по поводу малорусской литературы и народности, и довольствуется изучешемъ фактовъ: содержаніе описываемой ею старины нередко бываетъ исполнено интереса, и остается жалеть, что къ сохраненію и болге пристальному изученію этой старины недостають тг)хъ средствъ, пособій и возбужденій, какія даются учеными обществами и музеями..." [13, 343].

У досліджуваній нами період бібліографічні замітки стосовно української етнографії почали з'являтися вже з початку 70-х років. Так, у журналі «Вестник Европы» за 1871 рік, № 1 у рубриці «Хроника. - Новейшая литература» невідомим автором подано аналіз видання народних південноруських казок І. Рудченка. На початку свого огляду дописувач високо оцінює збірники українських пісень і дум М. Максимовича, А. Метлинського, І. Срезневського. Увагу останнього до південноруської народної словесності пояснює виключно естетичним інтересом (адже І.Срезневський не був українцем за походженням): «... по общему признанію, словесность южнорусская отличается значительными эстетическими красотами, которыми она превосходитъ великорусскую. Таково было мнѣніе и Бг)линскаго» [8, 441].

З кінця 50-х років, на думку автора, естетичне ставлення до словесності в загальному, в тому числі і народної, змінюється на історично-соціальне: «На этнографию стали смотреть, какъ на матеріаль для характеристики быта народа, его нравственныхъ и общественныхъ понятій, его памяти о прошломъ - симпатій и антипатій» [8, 442]. Оглядач стверджував, що на самому початку того літературного руху, який вивів у світ пам'ятки народної великоруської словесності, південноруська етнографія не лише не відставала від північноруської, але в деякому відношенні навіть випереджала її. Прикладом цього, вважав він, можуть бути «Записки о Южной Руси» П.Куліша та збірник пісень М. Костомарова. Проте, підкреслював далі автор, дуже швидко видання пам'яток народної південноруської словесності обірвалось, саме в той час, коли видання пам'яток словесності північноруської почало зростати внаслідок того, що завданням етнографії стало залишити певні відомості про побут і дух народу. Крім того, причину занепаду малоруської етнографії оглядач вбачав і у відсутності на півдні Росії «официальныхъ специалистовъ» та «ученыхъ органовъ» (як, наприклад, Московское историческое общество, Московское общество любителей словесности). І тут з ним важко погодитись. Адже в 30-х роках ХІХ ст. діяло Одеськое общество истории и древностей, з початку 40-х років при київському генерал-губернаторові була створена Временная комиссия для разбора древнихъ актовъ.

Шлях українській етнографії в загальну освіту також був закритий: «Въ курсахъ словесности, назначенныхъ для общаго образования во всл)хъ мl)стностяхъ Россіи, южнорусская народная словесность едва упоминается. Что же касается до употребленія ея съ педагогическою ш)лью въ элементарномъ образованіи въ такомъ виді), въ какомъ, напр., употребляется великорусская народная словесность въ учебникахъ и христомал)яхъ, то объ этомъ и говорить нечего, - такъ какъ особымъ распоряжешемъ, вызваннымъ паникою 1863 г., всякая малорусская строка въ книгі для элементарнаго образованія должна быть истреблена цензурой» [8, 444].

² «Кіевская Старина» вмішувала пізніші праці з південно-руської етнографії, оскільки журнал почав виходити лише з 1882 року.

Після такого вступу автор стверджував, що будь-яке видання пам'яток південноруської словесності повинно заслуговувати на увагу з боку російських вчених як спроба допомогти всебічному вивченню російської народності.

Аналізуючи казки І. Рудченка, оглядач не виявляв неабиякого захоплення ними. Радше вишукував якісь недоліки, вказував на розбіжність у тому чи іншому плані з великоруськими аналогами, наприклад зі збірником п. Афанасьєва.

Згодом цю думку ширше розвинув та обґрунтував О. Пипін. Він так пояснював взаємозв'язок обох гілок російської етнографії: «Они чувствовали свою солидарность, находили взаимно опору въ своихъ изслѣдованіяхъ; нерѣдко одни и ті) же лица трудились въ обр)ихъ областяхъ, какъ напр. Срезневскій, Бодянскій, Максимовичъ, Костомаровъ... Но, съ другой стороны, были отличія, происходившая изъ самага положенія малорусской народности. Русская по своей глубочайшей основ), она ц)лье в)ка прожила раздельно отъ другой русской отрасли, которой суждено было основать самостоятельное государство и стать господствующей стихіей русскаго міра; и т) особенности этнографичесюя, которыя можно угадывать еще въ древнемъ характер) южно-русскаго племени, развились подъ вліяніемъ исторіи въ такія своеобразнымъ формы, которыя бросались въ глаза самому народу и р)зко отличили «хохла» отъ «москаля» [12, 744].

Треба зазначити, що у своїй праці «Малорусская этнографія за посл)днія двадцать пять л)ть» О. Пипін також аналізує збірники казок І. Рудченка. Оцінки цього російського вченого більш обґрунтовані, ніж у його попередника, більше того, він багато цитує самого І. Рудченка, щоб читачі краще могли зрозуміти задум структури збірників.

З кожним новим поколінням російська література накопичувала все ширші здобутки і в галузі наукових знань, і в розвитку художніх елементів. Тим самим прокладала все міцніші основи для свого майбутнього національного значення. А те, що колись долучено було українськими силами, поглиналось в загальному російському русі, а місцева південноруська книжність або видавалася застарілою схоластикою, або впадала у вузький провінціалізм. Сама українська мова (коли освіта розповсюджувалась уже російською мовою) все більше ставала мовою нижчого класу, простолюду. Ще в першій половині ХУШ ст., за настановами тодішніх піітків, цей «деревенскій, мужицкій слогъ» (О. Пипін) міг вживатися лише в нижчих родах літератури. Такими О. Пипін вважав комедії. Отже, на думку вченого, ще з ХУШ ст. вищі інтереси науки, громадськості, мистецтва виявлялися вже на ширшому ґрунті російської літератури. На цей ґрунт самі собою переходили і письменники, що були вихідцями з півдня, оскільки їхня освіта була вже російською, їх літературна мова - російська. Очевидно, тут мала закінчитися історична місія «південноруського племені». Замість того, бере початок живе, оригінальне відродження, яке ґрунтувалося на засадах південноруської етнографії та літературних спробах рідною мовою. І джерело цього відродження, на думку О. Пипіна, полягало в тому новому соціальному й літературно-поетичному інтересі до народності, який був знаменним історичним явищем не лише в слов'янському, а й у всьому європейському житті нового часу.

Етнографічні дослідження розкрили багато особливостей південноруської народності, її характеру, побуту, звичаїв. Їх вивчення було справою не лише місцевого патріотизму, зазначав О. Пипін, а й глибоким питанням науки та національної самосвідомості. «Южнорусские элементы вступали въ общую русскую жизнь не безъ своего особеннаго д)йствія; они неуловимо присутствовали и в труд) т)хъ людей, которые, повидимому, работали только на обще-русской почв), покидая свою м)стную, - но именно силою своей м)стной оригинальности они и могли иногда оказывать великія услуги этому обще-русскому д)лу. Таковъ былъ Гоголь» [9, 753].

У середовищі самих українців панував гарячий інтерес до своєї старовини й народності, природне почуття любові до рідної землі спонукало збирати перлини її народної творчості. Високі достоїнства української народної поезії були оцінені не самими лише українцями, отже не було нічого дивного, що «у м)стныхъ патрютовъ съ поэтическимъ настроешемъ» (О. Пипін) зародилася ідея створити нову літературу для свого народу мовою цієї поезії. О. Пипін ставив питання, а чи задумувалися «местные патріоти», якою буде ця література в подальшому? І сам відповідав: «Если бы въ ней явился сильный талантъ, способный увлечь земляковъ и быть в)м)ст) проводникомъ общечелов)ческаго чувства и идеала, это было бы уже оправдашемъ существованія подобной новой литературы. Такимъ оправдашемъ малорусской литературы былъ Шевченко» [9, 753].

На думку вченого, подібний розвиток місцевих елементів не лише не послаблює цілу народність, але й посилює її, розкриваючи багатства її внутрішнього змісту, відображаючи її відтінки, розширюючи межі літератури, збагачуючи мову. Вороже ставитись до цих місцевих елементів - значить применшувати особливості самої пануючої народності. Її перевага не зменшиться від їх розвитку, швидше навпаки - її власна сутність збагатиться вільною діяльністю її розгалужень.

Коли в російському літературному процесі вперше проявився інтерес до народної поезії, почалося збирання народних пісень, друкування рукописних збірників, що раніше передавалися з рук в руки (видання Чулкова, Новікова). До цих збірників були внесені й пісні малоруські. Очевидно, в російському суспільстві вже тоді був інтерес до малоруських пісень і оцінювалась їх оригінальність.

Першим українським етнографом, оцінку роботі якого у своїй праці дав О. Пипін, був князь М. Цертелєв. Російський вчений слушно зауважував, що видаючи твори малоруського епосу, кн. Цертелєв керувався двома принципами: своїм місцевим патріотизмом і першими здогадами про наукову важливість досліджень народнопоетичних пам'яток такого роду. В умовах псевдокласичної піітики, в якій не було місця для народної поезії «со стороны кн. Цертелєва было уже см)лымъ подвигомъ и то, что малорусскія думы онъ отнесъ къ эпической поэм), образцомъ которой былъ Гомеръ» [12, 755].

Декількома роками пізніше з'являються праці М. Максимовича. О. Пипін знаходить в них виразніший погляд на сутність та історичне значення народної поезії. Домінуючою рисою всього науково-літературного характеру українського етнографа російський вчений називає «малорусскія стремленія»: «...содержаніе малорусской поэзи для него есть живое историческое и бытовое явленіе, въ своемъ роді единственное, потому что отражаетъ спеціально единичный народъ, съ его особенной судьбой и особенными нравами. Сравненіе съ великорусской поэзіей представляется само собой, и Максимовичъ д)лаетъ зд)сь несколько замечаний, не весьма отчетливыхъ для нашего времени, но важныхъ въ свое и не лишенныхъ истины. Онъ зам)чаетъ археологическую важность народныхъ п)сень, ихъ поэтическую символику (которую потомъ разработывалъ Костомаровъ); его краткія бытовыя объясненія къ н)которымъ п)снямъ были зачаткомъ этнографическаго комментарія» [12, 768].

Діяльність І. Срезневського, який не був українцем за походженням, в галузі малоруської етнографії послужила у ворогів українофільства новим звинуваченням проти останнього. Рух, підтриманий силами чужих діячів, вважався неможливим. Іншої думки був О. Пипін: «...тотъ фактъ доказываетъ совс)мъ противное, а именно оригинальную силу той местной исторической и этнографической стихіи, которая д)йствовала даже на людей, собственно ей чуждыхъ, и увлекала ихъ къ изученію этой местной жизни. Понятно также, что это нимало не было заблуждешемъ съ ихъ стороны: Малороссія - не чужая страна, а свой для насъ край, и изученіе ея, усвоеніе ея историческаго и поэтическаго насл)дія есть заслуга для «обще-русскаго ц)лаго; увлеченіе ею со стороны изсл)дователей, не-малоруссовъ родомъ, свид)тельствовало объ ихъ научной, поэтической и національной воспрімчивости» [13, 331].

Пристрасть до малоруської етнографії у М. Костомарова викликана була близькими стосунками з рідним народом. Його дратувало, коли хтось з презирством відгукувався про українців, сміявся з їхньої мови. Після першої невдалої праці про унію вчений написав іншу: «Объ историческомъ значеніи русской народной поэзи», яка також отримала строгий вирок російської критики, зокрема з боку В. Белінського. Російський вчений взагалі вороже ставився до того народно-романтичного руху, який спостерігався у творчості малоруських письменників. Він вбачав у ній плутанину понять, невміння визначити ідеї.

Зовсім по-іншому поставились до роботи М. Костомарова харківські вчені. Так, Лунін, професор загальної історії, вважав, що в дисертації присутній справжній історичний погляд, бо для історії найважливіше - знайти вираження народного почуття і думки.

М. Костомаров визначив три причини вивчення народності:

- 1) літературна - наслідок занепаду класицизму; ворогуючі сили класицизму та романтизму примирилися в ідеї народності;
- 2) політична, яка виходить із стосунків влади й народу;
- 3) історико-сцієнтистська.

У визначенні вищевказаних причин з М. Костомаровим погоджується і О. Пипін.

1836 р. в Петербурзі вийшов новий збірник малоруських пісень «Малороссійскія и Червонорусскія народныя думы и п)сни» П. Лукашевича, який також звернув на себе увагу російської критики. В той час, як інші критики і збирачі вихваляли багатство і тонкощі цієї поезії, автор говорив про її упадок, прококував їй близьку загибель, а свій збірник подавав як те єдине, що може ще врятувати її від краху. З одного боку, О. Пипін не погоджується з П. Лукашевичем, що малоруська народна пісня гине. На його думку, український етнограф просто не міг відшукати її, як пізніше знайшли М. Костомаров, П. Куліш, А. Метлинський, Я. Головацький та інші.

На початку 1886 р. в журналі «В)стникъ Европы» О. Пипін опублікував свою статтю «Малорусская этнографія за посл)днія двадцять пять л)тъ», в якій підсумовував: «Изучение малорусскаго народа въ посл)дную четверть стол)тія доставило обширный научный материал, который несомн)нно былъ бы еще многозначительн)е, еслибы народныя изученія не встр)чали за это время разныхъ трудно одол)ваемыхъ или неодолимыхъ препятствій. Эти изсл)дованія малорусской жизни шли паралельно съ успехами этнографш обще-русской, но въ н)которыхъ случаяхъ представили, при собираніи матеріала, прим)ръ зам)чательно единопдушнаго интереса къ изучаемому предмету» [17, 300]. Тут російський вчений дає оцінку працям таких українських етнографів, як М. Маркевич, М. Закревський. Першого він називає практичним знавцем етнографії, ставить його як приклад місцевого патріота й етнографа-любителя, який показує перехід від безпосереднього почуття народності до усвідомленого й наукового. Іншого О. Пипін вихваляє за його довголітню і ґрунтовну працю з історії і змалювання Києва [9], хоча і М. Максимович, і М. Костомаров знаходили в ній значні недоліки.

Першість в історії української етнографії О. Пипін віддавав П. Чубинському: «Это былъ своеобразный талантъ, человекъ неутомимой энергіи и глубокой преданности своему д)лу» [17, 316]. Його відома праця «Труды этнографическо-статистической экспедици въ западно-русскій край, снаряженной Имп. Р. Географическимъ Обществомъ (юго-западный отд)ль, матеріалы и изсл)дованія, собранныя д. чл. П.П. Чубинскимъ» мала багато схвальних відгуків з боку російської критики (О. Веселовський, О. Пипін та ін.).

Таким чином, ХІХ століття, «століття історії» [5], породило нові антропологічні ідеї. Саме тоді з'являється чимало історіософських концепцій, багатих на антропологічні думки. Незважаючи на те, що царизм всіляко намагався знищити самобутню культуру України, не давав їй вийти за межі провінційності, важливим об'єктом досліджень деяких російських літературознавців стає саме життя українського народу, його побут, духовність, способи вияву почувань, що майстерно систематизували і репрезентували у своїх працях українські етнографи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гомілко О. Метафізика тілесності. - К.: Наукова думка, 2001. - 339 с.
2. Гром'як Р. Оцінка художнього твору як процес // Гром'як Р. Естетика і критика: Філософсько-естетичні проблеми художньої критики. - К.: Мистецтво, 1975. - С. 72 - 112.
3. Гром'як Р. Історія української літературної критики (від початків до кінця ХІХ ст.): Посібник для студентів гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів. - Тернопіль: Підручники і посібники, 1999. - 224 с.
4. Енциклопедія постмодернізму / За ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; Пер. з англ. В. Шовкун; Наук. ред. пер. О. Шевченко. - К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. - 503 с.
5. Філософія: Світ людини. Курс лекцій: Навч. посібник / В.Г. Табачковський, М.О. Булатов, Н.В. Хамітов та ін. - К.: Либідь, 2003. - 432 с.
6. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. - К.: Абрис, 2002. - 742 с.
7. Малороссійскія п)сни, изданныя М. Максимовичемъ. - М., 1827. - ХХХУІ, 234, и 9 стр. баллады «Твардовскій».
8. Народныя южнорусскія сказки. - Издалъ И. Рудченко. Выпускъ І-ый, 1869. Выпуск ІІ-ой, 1870. Юевъ // В)стникъ Европы Нов)йшая литература. - 1871. - № 1. - С. 441-450.
9. Описаніе Києва. Сочиненіе Николая Закревскаго. Вновь обработанное и значительно умноженное изданіе съ примноженіемъ рисунковъ и чертежей. Напечатано иждивешемъ Московскаго Археологическаго Общества. Два тома, съ атласомъ въ 13 листовъ. - М., 1868. - 955 стр.
10. Пыпинъ А. Нов)йшія изсл)дованія русской народности. / ІУ. Новая историческая литература по отношенію къ изученіямъ народности // В)стникъ Европы. - 1883. - № 8. - С. 756-757.
11. Пыпинъ А. Русская наука в ХУШ-мъ веке // В)стникъ Европы. - 1884. - № 6. - С. 588-589.
12. Пыпинъ А. Обзоръ малорусской этнографш // В)стникъ Европы. - 1885. - № 8. - С. 744-780.
13. Пыпинъ А. Обзоръ малорусской этнографш // В)стникъ Европы. - 1885. - № 9. - С. 325-350.
14. Пыпинъ А. Обзоръ малорусской этнографш // В)стникъ Европы. - 1885. - № 10. - С. 777-804.

15. Пыпинъ А. Обзоръ малорусской этнографш // В)стникъ Европы. - 1885. - № 11. - С. 351-387.
16. Пыпинъ А. Обзоръ малорусской этнографш // В)стникъ Европы. - 1885.- Т. 6. - № 12. - С. 796-797, 802-807, 810-817.
17. Пыпинъ А. Малорусская этнографія за посл)днія двадцать пять л)ть // В)стникъ Европы. - 1886. - № 1. - С. 300-344.
18. Украинскія народныя ш)сни, изданныя Мих. Максимовичемъ. - М., 1834.
19. Украинскі приказки, при^в'в'я и таке инше. Збірники О.В. Марковича и других. Спорудив М. Номис. - Спб., 1864. - VII, 304 и XV стр. въ большую восьмушку, въ два столбца мелкой печати; до 14 V тысячъ пословиць и до 500 загадокъ.

ЖАНР ЯК ПРОЕКЦІЯ ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Активність використання терміну „жанр” в сучасній культурі зумовлює різне його тлумачення. В монографії „Жанр, жанрова система в літературознавстві” Н.Х. Копистянська, наводячи спектр теорії жанру, визнає це поняття немонолітним та виділяє чотири змістові сфери, об'єднані парадигмою зменшення його абстрагованості по відношенню до індивідуальної творчості автора. Так, жанр першої сфери найбільш абстрактне, загальнотеоретичне явище, зі стійкими ознаками, „які складаються у групах творів протягом тривалого часу і дають підставу об'єднувати витвори різних епох, різних народів під загальним поняттям і назвою (роман, балада, поема та ін.)” [1, 33]. Жанр другої сфери є історичним феноменом, обмеженим в часі й „літературному просторі” (новела Відродження, романтична балада, шахрайський роман XVII ст.) [1, 33]. Жанр третьої сфери є поняттям, що враховує специфіку конкретної національної літератури (чеська романтична балада, російський реалістичний роман та ін.) [1, 34]. В четвертій сфері відбувається „подальша конкретизація терміну щодо індивідуальної творчості (чеховське оповідання, флорберівський роман тощо)” [1, 34]. Дослідниця підкреслює, що жанр в цьому значенні є діалектичною єдністю: „У творі великого художника завжди присутнє наслідування традицій, усталених норм та правил, жанрових уявлень, і одночасно полеміка з ними, порушення і навіть іноді їхнє висміювання” [1, 34].

Враховуючи всі змістові компоненти феномену, в даному дослідженні зосереджено увагу на його структуротвірчій природі, він трактується як елемент творчого процесу, що виникає на порубіжжі між задумом та оформленням структури майбутнього тексту. Слід зазначити, що попри чисельність досліджень вкрай рідко теоретики жанру звертають увагу на співвіднесеність закономірностей творчого процесу з вибором (визначенням) жанру твору. Зокрема це стосується вивчення доробку Лесі Українки. На сьогодні існує низка розробок, присвячених особливостям її письма. Серед них частина зосереджена на текстологічному студіюванні (Л. Мірошниченко, Г. Аврахов, Г. Гаджилова та ін.) та вивченні жанрової своєрідності творів Лесі Українки (Б. Мельничук, Л. Демянівська та ін.); частина побудована на психологічному аналізі текстів письменниці (А. Макаров, Н. Зборовська та ін.). Однак спеціального поєднання текстології, генології та психології творчості не було здійснено. Проте такий підхід дає можливість простежити генезу тексту від задуму до загального втілення, яка неодмінно проходить крізь жанрові „жорна” (тут доречно актуалізувати концепцію жанру, як форми структуралізації інформації, сформульовану С.В. Овчаренко [5]). Відтак запропонований ракурс дослідження сприяє глибшому розумінню природи конкретних жанрів, втілених у творах Лесі Українки та специфіки художнього мислення авторки.

Загальновідомо, що Леся Українка почилась як поетеса і в свідомості масового читача більшою мірою нею і залишається - авторкою програмових віршів. Лірика письменниці різножанрова: зразки філософської, громадянської, пейзажної, інтимної поезії яскраво свідчать про потужний поетичний талант. Однак Леся Українка швидко відчула потребу вийти за межі цього жанру: „На самих ліричних віршах вже не втриматись - тісно робиться!” - зізнається вона в листі до М.І. Павлика [7, 91]. Прагнення простору привело письменницю до експериментів у прозі. Однак і в цій царині авторка залишалась великою мірою ліриком, що неодноразово визнавала сама, як, зокрема, у листі до О.Кобилянської, коментуючи оповідання „Голосні струни”: